

EEN HART VOOR VOLKSCAFES

INLEIDING

Krijg je op café een vriendelijke goedendag van de kroegbaas? Word je meteen aangesproken door een andere tooghanger? Zit de notaris broederlijk op een barkruk naast de pastoor en een fabrieksarbeider? Kost een pintje niet veel meer dan een euro? Houden de lokale schuttersvereniging of duivenmelkers er hun samenkomsten? En ziet de toog eruit als een erfgoedstuk? Dan is de kans groot dat je in een echt volkscafé bent aanbeland. Eén van de weinige die er nog overblijven, want volkscafés verdwijnen dezer dagen in een ijltempo.

Met elk volkscafé dat verdwijnt, gaat niet alleen het tastbare, materiële, erfgoed verloren, er valt ook een sociaal vangnet weg dat voor velen heel belangrijk is. In een tijdperk waarin de individualisering toeneemt, is de sociale functie van het volkscafé belangrijker dan ooit. Ons cultureel erfgoed krijgt dan wel veel aandacht, maar volkscafés worden daarbij over het hoofd gezien. Ze zijn nochtans niet weg te denken uit ons cultureel erfgoed. De waardevolle interieurs, maar ook de geschiedenis en de verhalen die eraan verbonden zijn, mogen niet zomaar verloren gaan.

Volkskunde Vlaanderen vzw wil met ‘Hart voor volkscafés’ een oproep doen om het volkscafé opnieuw onder de aandacht te brengen. Volkskunde Vlaanderen vzw meent dat volkscafés een unieke en kostbare plaats innemen in het Vlaamse erfgoed. Met dit project willen we het belang van het levende volkscafé als sociale ontmoetingsplaats en haar waarde als cultureel erfgoed onder de aandacht brengen. In een eerste fase wil Volkskunde Vlaanderen vzw het nog bestaande historisch cafépatrimonium inventariseren. Dat willen we doen via onze website www.volkscafes.be, die opgevat is als een interactieve inventaris en het ideale vertrekpunt vormt voor iedereen die de volkscafés wil verkennen. Vervolgens kunnen zogenaamde caféspotters, vrijwilligers die begaan zijn met de toekomst van het volkscafé, de volkscafés bezoeken met een veldwerkfiche. Op 16 april wordt het fotoboek ‘Volkscafés. Vrouwentongen en mannenpraat’ voorgesteld aan het grote publiek. Ook een leefbaarheidstudie en diverse publieksacties maken deel uit van het project.

EIGENSCHAPPEN VAN A TOT Z

Achterdeur

Alle goede klanten komen langs de achterdeur binnen.

Cafébaas/bazin

De waard(in) kent de klanten en de klanten kennen de uitbater. Hij/zij heeft een sociale functie, niet enkel als luisterend oor, maar ook in de organisatie van evenementen. Het is opvallend dat deze volkscafés zeer vaak worden opengehouden door oudere vrouwen.

Cafénaam

Vaak hebben volkscafés een officiële naam, maar in de volksmond worden ze ook vaak anders genoemd.

Consumpties

Bier en frisdrank zijn er verkrijgbaar. Soms kan er een kleine versnapering worden aangeboden, maar de inkomsten zijn er gebaseerd op het drankverbruik en het eten is dus slechts secundair. Er is het gewone pintje van het vat en soms ook een keuze uit streekbieren. Vaak is er geen tapkraan en krijg je een gewoon pintje in de fles. Een tas koffie krijg je voorgeschoteld met de typische filter en op sommige plaatsen is er ook iets sterkers te verkrijgen.

Decor

Opvallend is dat het volkscafés bestaat uit één open ruimte. In een hoekje een intiem gesprek houden is niet evident. Door het open decor zie je iedereen en kan je dus ook met iedereen praten, zonder van je stoel te moeten komen.

Dialect

Volkscafés zijn meestal nauw verbonden met de lokale gemeenschap en vormen vaak de pleisterplaats voor typische volksfiguren. Het is dan ook de plaats bij uitstek waar het plaatselijk dialect kan gesproken (of beluisterd) worden. Zelden

zal men gesprekken voeren of bestellingen plaatsen in het Algemeen Nederlands. De eigen sappige streekstaal is hier thuis. Maar omdat het volkscafé, een veilige haven voor het dialect, steeds meer uit het straatbeeld verdwijnen, wordt ook het dialect bedreigd.

Dubbelzaak

Vroeger werd het volkscafé vaak gebruikt als dubbelzaak. Vele volkscafés zijn ontstaan uit winkels of handelszaken die, terwijl hun gasten wachtten of aanschoven, een dorstlesser aanboden. Doorheen de tijd werd het steeds meer café en werden de andere functies opzij geschoven. De oplettende bezoeker kan de sporen van dit verleden snel ontdekken. Een praatje met de cafébaas/bazin kan je de ogen openen voor de verhalen en taferelen die er zich hebben afgespeeld. Vandaag de dag zijn er nog weinig volkscafé die ook dienst doen als kapperszaak of slager.

Eigendom

Het volkscafé is meestal de eigendom van de uitbater, zonder dat er externe aandeelhouders een deel van de zaak bezitten.

Familietraditie

Veelal is het café reeds meerdere generaties eigendom van dezelfde familie. Het uitbaten van het café gaat over van vader/moeder op zoon/dochter en op deze manier werd het volkscafé in zijn authentieke staat behouden. Het uitbaten gebeurt soms ook in familieverband. Vandaag de dag zien we dat het uitbaten van een volkscafé als familietraditie meer en meer verdwijnt en de huidige eigenaars moeite hebben met het zoeken van een opvolger.

Historiek

Het volkscafé is een plaats dat verhalen vertelt. Het gebouw zelf is meestal al lang in het bezit van dezelfde familie, en herbergt een rijke geschiedenis. Vele volkscafés zijn ontstaan uit winkels of handelszaken die, terwijl hun gasten wachtten of aanschoven, een dorstlesser aanboden. Niet enkel het kostbare

interieur, maar ook de verhalen en rijke geschiedenis verdwijnen samen met het volkscafé. Dit stukje volkscultuur verdient een inspanning om behouden te blijven, en met elk volkscafé dat wordt bezocht en beschreven, wordt een stukje kostbare geschiedenis gered.

Interieur

Volkscafé hebben vaak interieurs die de laatste decennia niet gemoderniseerd zijn. Je ziet er de eenvoud en de alledaagse charme van enkele generaties geleden. Omdat een volkscafé veelal wordt uitgebaat door verschillende generaties van hetzelfde gezin, en de uitbater daarenboven meestal zelf de eigenaar is, was de neiging om de interieurs aan te passen aan de nieuwe modes en trends vrij beperkt. Denk maar aan de toog, vaak nog met een bijpassende lambrisering met ingewerkte spiegels en zitbanken, de kleurrijke cementtegelvloer, kleine tafeltjes met formicablad, inclusief de kanaries in de kooi en de sanseveria's op de vensterbank. Er zijn heel wat interieuraspecten die je elders nog maar zelden ziet, zoals de spaarkas aan de muur, en die zelfs nu een heropleving kent. Een ander voorbeeld is de stoof, die in de winter een gezellige warmte uitstraalt. Ze staat dikwijls tegen de muur, maar kan evengoed in het midden staan als centraal punt van het volkscafé. En ook het sanitair van een volkscafé lijkt soms echt wel van een andere tijd. Vaak moet je er een ganse weg voor afleggen via de woonruimte naar de koer. Stromend water is geen regel, de plank met het gat en de deur met het verluchtingshartje... In een volkscafé kom je het nog tegen!

Klanten

Typisch aan een volkscafé is dat het een ruim publiek aantrekt en toelaat. Bij wijze van spreken kan meneer pastoor er aan de toog plaatsnemen naast een student en een verzekeringsagent. Maar het is ook mogelijk dat het café zich beperkt tot een homogeen publiek en dit is meestal te verklaren door de locatie. Wanneer een café gelegen is net voor een grote fabriek, dan bestaan de meeste gasten uiteraard uit fabrieksarbeiders. Sommige volkscafés trekken ook veel jongeren aan, maar dan meestal wel in het weekend.

Klok

Een kenmerkend element in veel volkscafés is de klok, op juist de afwezigheid ervan. Cafébazen hebben er alle baat bij dat zijn toegangers zo nu en dan het besef van tijd uit het oog verliezen. De brave huisvaders kunnen hierdoor thuis in de problemen komen, maar dat maakt de waard zijn rekening niet. Het is dan ook onverstaanbaar dat menig bierbrouwer zelf uurwerken op de markt brengen als reclameartikel. Maar of die klokken dan ook de juiste tijd aangeven is nog maar de vraag.

Koer

Het sanitair van een volkscafé lijkt soms wel uit een andere tijd te komen. Vaak moet je er een ganse weg voor afleggen via de woonruimte naar de koer. Stromend water is geen regel en de plank met het gat en de deur met het verluchtingshartje kom je in een volkscafé nog tegen.

Ontmoetingsplaats

Het café is in de eerste plaats een omgeving waar gedronken en gepraat wordt. De stamgasten gaan erheen om er onder de mensen te zijn. De primaire functie van een café is en blijft een ontmoetingsruimte tussen pot en pint.

Openbare verkoop

De verkoop van huizen en gronden gebeurt in volkscafés en trekt veel volk. De gele affiches –een vast decorstuk in volkscafés- kondigen de verkoopdagen aan. Na de verkoop volgt er vaak een rondje van de notaris voor alle aanwezigen.

Open of toe?

Daar waar vroeger de volkscafés deel uitmaakte van een winkeltje of werden opengehouden door moeder de vrouw die thuis bleef, was het ten allen tijden open. De cafés zijn vandaag meestal in handen van mensen met een gevorderde leeftijd en hoewel er velen zijn die nog dagelijks openen, al was het maar om wat gezelschap te hebben, zijn de tijden van het gesloten café aangebroken. Om niet alles te laten verloren gaan, houdt men soms nog 's avonds, in de weekends of s

zondags na de hoogmis open. Soms lijkt het ook gewoon zo dat een café gesloten is, terwijl men gewoon langs de achterdeur dient binnen te stappen. Enkel de vaste stamgasten van het dorp kennen dan de weg.

Politiek

Cafés, en zeker volkscafés, herbergen vaak tal verenigingen, maar konden ook een politieke kleur dragen. Zo waren er de katholieke cafés waar men na de hoogmis de dorstigen kwam laven, waar de CVP vergaderde en St.-Cecila oefenende. In een ander Volkshuis kwamen de ‘sossen’ of de ‘geuzen’ dan weer samen. Hoewel deze verzuilde cafés meestal tot het verleden behoren en iedereen nu wel overal komt, dragen volkscafés deze spore uit het verleden fier met zich mee.

Prijzen

De prijzen zijn er, in tegenstelling tot de meeste cafés vandaag de dag, zeer democratisch. Lang hebben uitbaters van volkscafés getracht de prijs van een pintje onder de euro te houden. Dit is vandaag echter bijna onmogelijk geworden, maar toch voelt de bezoeker op het einde van de avond in zijn portefeuille dat het goedkoper drinken is in een volkscafé dan in een standaard bar.

Sfeer

Het alledaagse interieur, de warmte van het decor, de gezelligheid wanneer mensen samenkomen, en uiteraard de uitstraling en charme van de waard(in) zijn enkele van de aspecten die bijdragen tot de unieke sfeer die je in een volkscafé ontdekt. Het is een plaats waar iedereen welkom is en de stemming nog niet wordt verbroken door alles overstemmende muziek. Wanneer je de deur achter je dichttrekt en de drukte en de haast van de straat ontvlucht, vindt je er de pint om je dorst te lessen en het gezelschap om je hart te luchten.

Spaarkas

Een spaarkas is een vaak voorkomend attribuut in een volkscafé. De kas is verdeeld in gleuven met nummers. Elke sparende klant heeft een nummer en moet op regelmatige basis een bijdrage leveren. Sommige volkscafés leggen een

minimumbedrag op en geven boetes aan wanbetalers. De opbrengst wordt op een spaarboek geplaatst. In de winter worden de intresten opgemaakt tijdens o.a. feesten, etentjes etc. De leden ontvangen dan in enveloppen hun opbrengst.

Spel en vermaak

Naast gezellig een pintje drinken, wordt er in een volkscafé ook soms een spel gespeeld. Vele van deze gezellige spelen worden nu helaas niet vaak meer beoefend. Wat overblijft zijn de klassiekers zoals biljarten, vogelpikken en uiteraard het kaartspel. In uitzonderlijke gevallen vind je nog spelen van weleer die in ere worden gehouden zoals nagelkloppen, kegelen, bolletra, ... In sommige volkscafés waar deze spelen vroeger werden uitgeoefend, maar helaas nu zijn verdwenen, kan je er overblijfselen van terugvinden. Vaak is er een kamer of gebouwtje aan het café waar je in het interieur aspecten van dit verdwenen stukje amusement kan ontdekken.

Verenigingsleven

Dit is geen vereiste, maar het komt wel voor in volkscafés. Het café kan dienst doen als het lokaal van een muziekvereniging, schutters- of supportersclub. Sommige volkscafés zijn ook duivenlokalen of er is een kaartclub gevestigd. Deze vereniging kan zeer belangrijk zijn voor het café, want meestal komt de beste recette binnen op de dagen dat de muziekvereniging, of de supportersclub zijn vergaderingen houdt. Let wel, het is echter niet omdat er een vereniging aanwezig is dat het café een volkscafé kan genoemd worden. Verenigingen vinden we terug in alle soorten cafés, en het is dus belangrijk om ten aller tijde met de eerder genoemde aspecten rekening te houden.

Vrouwentongen

Ook wel beter gekend als de sanseveria. Deze typische kamerplant vindt men terug in menig café op de kast of voor de ruit. Al dan niet in een kleurrijke pot of een oude obus fleurt deze plant zo mee het interieur op. Het zijn sterke en taaie planten die gerust een pintje bier of wat as in hun pot kunnen verdragen. Er is ook weinig onderhoud aan en ze staan bekend voor hun zuiverende werking wat ideaal meegenomen is bij een rokerig volkscafé.

MEER INFORMATIE:

Volkskunde Vlaanderen vzw

Sint-Amandstraat 72, 9000 Gent

T/F 09 223 97 00

info@volkskunde-vlaanderen.be

www.volkskunde-vlaanderen.be

www.volkscafes.be